

EN INTRODUKTION TIL INKLUSION



Af Christian Quvang

Ph.d., Cand. Pæd. Psych. & lektor

Nationalt Videncenter for Inklusion og Eksklusion

www.nvie.dk

Inklusion er et af de vigtigste ord i både skole og samfund her i 2016. Det er der mange grunde til, og der kunne skrives meget om inklusion i forhold til det, der sker, både i Danmark og ude i verden, omkring uddannelse, økonomi, flygtninge mv. Men her vil I kun kunne læse om inklusion, som vi møder den i skolen.

Indledningsvist er det nødvendigt at forstå, at inklusion i sin grundlæggende betydning handler om to vigtige sider af det at være menneske. For det første er noget af det vigtigste for mennesker at være sammen med andre for netop at blive menneskelige, så **DELTAGELSE** er altså lig med inklusion, hvor vi sammen med andre indgår i sociale processer.

Samtidig er det sådan, at vi mennesker jo ikke er ens, så **FORSKELLIGHED** er den anden side af inklusion, fordi netop det at acceptere forskellighed er med til at bane vejen for deltagelse og altså inklusion. (Se præsentationen af definitioner af inklusion nedenfor).

Dernæst er det nødvendigt at fastslå en række vigtige pointer, der præciserer, hvad INKLUSION er, så herunder præsenteres de to vigtigste pointer og tre andre vigtige pointer, der fortæller noget om inklusion.

Først og fremmest skal vi huske, at:

- Inklusion er en **RET** – det er ikke et hvis, og retten gælder **ALLE** børn, uanset hvem de er, og hvad de kan.
- Inklusion er en måde at tænke på – det er **IKKE** en metode, derfor er der ikke én måde at inkludere på.

Hertil kommer tre andre vigtige pointer:

- Inklusion og eksklusion er processer i et **DYNAMISK FELT** – det er to sider af samme sag, og de påvirker hinanden, så balancen skifter og giver situationer med dilemmaer, hvor der kan tales både for og imod.
- Inklusion og eksklusion er altid **SITUERET** – det vedrører bestemte mennesker, et bestemt sted på et bestemt tidspunkt; så lokale og egne erfaringer kan være svære at overføre til andres situation.
- Inklusion og eksklusion er den centrale **OPGAVE** at forholde sig til for alle professioner – det er lovbestemt, at lærere, pædagoger, ledere mv. skal arbejde med inklusion, uanset hvad de selv mener.

INKLUSION I SKOLEN

Men hvad er så inklusion i skolen, og hvad betyder inklusion egentlig? Det vil jeg uddybe i det følgende.

Inklusion i skolen er et mål, der er fastlagt i forskellige sammenhænge som fx i Salamanca-erklæringen og i kommunernes børne- og ungepolitik.

Grundlæggende handler inklusion om, at det er skolen, der skal tilpasse sig til børnene og deres behov og ikke omvendt - ligesom det er hensigten, at så mange børn som muligt skal gå i skole i deres distriktsskole – altså den nærmeste skole, hvor de andre fra kvarteret eller området også går.

Når der tales om børnenes behov i skolesammenhæng, drejer det sig selvfølgelig om læring, udvikling og trivsel. Derfor er der også meget fokus på fx læring og trivsel i skolen og debatten om kvalitet i skolen. Når der så tales om læring og det faktum, at børn har forskellige forudsætninger for at lære, er det vigtigt, at skolen er et sted, hvor læring sker på mange forskellige måder. For at modvirke, at aktiviteter i skolen bliver ekskluderende, er det vigtigt, at der sker undervisningsdifferentiering, så undervisningen tilpasses børnene, i stedet for at der sker elevdifferentiering, hvor børn grupperes efter, hvad de kan eller ikke kan.



Tværtimod er det vigtigt at sammensætte grupper i undervisningen, så børn med forskellige kompetencer kan støtte hinandens læringsprocesser. Dette støtter inklusion.

Ligesom læring bidrager trivsel også til børns udvikling, og dette fører til inklusion. For at sikre dette bedst muligt er det nødvendigt at inddrage børnene, som de vigtigste aktører i skolen, ved at 'lytte til deres stemme'. Dette gøres ved at inddrage børns meninger, oplevelser, fortællinger eller narrativer, som de også kaldes. På grundlag af børnenes egne oplevelser og forståelser af disse oplevelser kan aktiviteterne i skolen virkelig få mening og betydning for børnenes liv og læring.

Men børnene er selvfølgelig ikke de eneste aktører, der har betydning for, om man lykkes med inklusion i skolen. Lærere, pædagoger, ledere og konsulenter er aktører med et formelt ansvar og en klart defineret rolle i børnenes liv. Derfor skal de også altid inddrages. Aktører som børnenes forældre og familie samt aktører med ansvar for det, der sker i lokalområdet og i fritiden i klubber og foreninger, er også resursepersoner med stor betydning for at støtte inklusion og modvirke eksklusion.

DE FIRE V'ER

Inklusion i praksis med disse grundvilkår er til stadighed en udfordring og dilemmafyldt opgave. Derfor er det vigtigt, at skolens aktører arbejder sammen og sammen formulerer værdier, der rummer en fælles forståelse og fortælling om, hvad der lokalt er vigtigt at prioritere.

Dernæst er det vigtigt, at aktørerne beslutter sig for, hvilke veje man vil gå for at opnå resultater med inklusion. Endelig er det nødvendigt, at udviklingen løbende vurderes eller evalueres af alle aktører.

Sådanne processer kan kun gennemføres på baggrund af viden, som bl.a. kan findes i aktørernes narrativer og i den megen forskning, der sker omkring inklusion. Ved at aktørerne sammen arbejder med disse fire v'er som et slags kompas, kan der nemmere navigeres i forhold til udfordringerne og dilemmaerne omkring inklusion og eksklusion.

Definitioner af inklusion og lidt historie

I skrivende stund er et af de mest omdiskuterede temaer i velfærdsprofessionerne begrebet inklusion og det ikke mindst i lærer- og pædagogssammenhænge. Til tider synes der at være tale om kamplignende tilstande, hvor en noget unuanceret debat kommer til at dreje sig om, hvorvidt man er for eller imod inklusion.

Mange forskellige aktører deltager i mediernes ofte ensidige og dramatiske fremstilling, der tilligemed er præget af en vis uklarhed i forhold til forståelsen af, hvad inklusion betyder.

Som et bidrag til afklaring følger nedenstående tre eksempler på definitioner, der bevæger sig fra et overordnet perspektiv til et konkret pædagogisk blik på udfordringerne med inklusion.

NVIE-DEFINITIONEN

Begrebet og ordet inklusion har sin baggrund i den pædagogiske verden tilbage i 1970'erne og 1980'erne og ordet integration. Dette handlede bl.a. om at integrere mennesker med forskellige handicap, der dengang ikke var en del af det almindelige samfund, fordi de var i lukkede institutioner, specielle skoler mv. Senere i 1990'erne talte man i højere grad om rummelighed, som en ny måde at udvide de almindelige institutioner og skoler endnu mere i forhold til at rumme grupper af børn, der ikke før var en del af det 'normale'.

Men der var på det tidspunkt ikke nogen egentlig definition af rummelighed som begreb. Der manglede med andre ord et begreb, der præcist dækkede bestræbelsen på at udvide forståelsen af, hvad der omfattede det normale bl.a. på skoleområdet. Det blev mere klart med vedtagelsen af Salamanca-erklæringen i 1994.

En af de første definitioner i Danmark, der fortsat er meget udbredt og bl.a. refereres til af Danske Handicaporganisationer, så dagens lys tilbage i 2005 og blev formuleret i regi af det dengang nyetablerede Nationalt Videncenter for Inklusion og Inklusion (NVIE).

Denne beskrivende definition fokuserer på to sammenhænge, hvor inklusion er væsentlige kvaliteter og må være fælles mål og opgave for de politikere og de velfærdsprofessioner, der har ansvaret for børn, unge og voksnes læring udvikling og omsorg. Derfor er inklusion en fælles bestræbelse eller mål i vores velfærdssamfund, dels formuleret som en vision:

- Inklusion er en overordnet politisk vision om at skabe et samfund, hvor alle borgere har lige muligheder for at deltage i samfundets demokratiske processer og lige adgang til velfærdssamfundets ressourcer.

For at kunne opfylde dette mål og denne vision om lige adgang til fælles ressourcer og om at få mulighed for at deltage i demokratiske processer, er det på den anden side nødvendigt, at der sker en kvalificering hertil.



Herved bliver det at lære, træne og udvikle kompetencer til at kunne udfolde et aktivt medborgerskab et centralt mål for aktiviteter i institutioner, skoler mv., hvor:

- Inklusion er et fagligt målperspektiv for velfærdsprofessionerne i bestræbelserne for at skabe inkluderende lærings- og udviklingsmiljøer, hvor alle mennesker har ret til at være aktive deltagere.

Med denne anden del af den beskrivende definition peges der specifikt på de professioner, der har ansvaret for, at lærings- og udviklingsmiljøer bliver inkluderende og modvirkende i forhold til eksklusion ved netop at se forskellighed og deltagelse som vejen til inklusion.

Men i forhold til at få defineret begrebet inklusion i forhold til love mv. på børneområdet var der brug for en mere præcis definition.



SOCIALSTYRELSENS DEFINITION

I 2013 og 2014 har NVIE gennemført en analyse af, hvordan inklusion udfoldes i den rådgivning, specialister udfører for Socialstyrelsen og VISO i forhold til kommunerne. I den forbindelse indgik NVIE i et udredningsarbejde for at bidrage til at definere begrebet inklusion, og hvordan dette skulle forstås i forhold til love og bekendtgørelser.

Socialstyrelsens definition af inklusion afspejler det komplekse lovregulerede og konventionsbestemte felt, der udgør grundlaget for bl.a. lærere og pædagogers arbejde.

Definitionen lyder således:

Inklusion, hvor en person eller en gruppe af personer deltager aktivt og ligeværdigt i gensidigt udviklende fællesskaber uanset forskelle i forudsætninger og funktionsevne, herunder kontekstuelle faktorer.

Kommentar:

Med ligeværdigt menes gensidig accept af forskellighed. Med fællesskaber forstås de almindelige samfundsmæssige institutioner, hvor mennesker interagerer og påvirker hinanden, som fx arbejde, uddannelse og foreningsliv og lokalsamfundet.

INKLUSIONSTILTAG

Som en uddybning af denne definition er en række af kernebegreberne underbygget. I denne uddybning er der fokus på begreberne deltagelse og forskellighed som centrale aspekter ved inklusion:

Inklusionsunderstøttende tiltag er handlinger, der har inklusion som mål. At have inklusion som mål dækker både at opnå inklusion og undgå eksklusion. Inklusionsunderstøttende tiltag sigter mod, at såvel individets som fællesskabets interesser imødekommes. Herunder hører blandt andet at sikre, at der ikke er kontekstuelle faktorer, der hæmmer deltagelsen, så som sociale, fysiske, læringsmæssige, samfundsmæssige eller kulturelle barrierer eller fordomsfulde holdninger og handlinger.

En forudsætning for vellykket inklusion er derfor, at der er gensidig accept af forskellighed i fællesskabet, så alle kan anerkendes som og opleve sig som bidrager til fællesskabet. En anden forudsætning er, at der iværksættes de nødvendige indsatser, fx i forhold til den personlige trivsel, sociale udvikling og læring, på det optimale tidspunkt ud fra viden og kompetencer og ud fra respekt for forskellighed.

Med denne uddybning bliver det klart, at et vigtigt mål for at sikre inklusion er, at der fokuseres på barrierer af forskellige slags, der sammen med fordomsfuldhed kan føre til eksklusion og udelukkelse fra de praksisfællesskaber som gruppen og klassen, man ellers som børnehavebarn eller elev har legitim ret til at være en del af.

I den forbindelse er en central passus i denne definition, at "... alle kan anerkendes som og opleve sig som bidrager til fællesskabet". Dette er centralt fordi, der her er fokus på, hvordan situationer i livet opleves fra et 'jeg' eller et førstepersonsperspektiv. Viden herom kan kun fremkomme ved og når, de relevante personer inddrages og med netop deres fortælling vil kunne bidrage til andre handlemuligheder.

Den sidste af de tre definitioner stiller netop tæt fokus på den pædagogiske situation, der er hverdag i lærerens og pædagogens praksis, hvad enten det er i skole, i dagtilbud, SFO, klub eller andre steder.

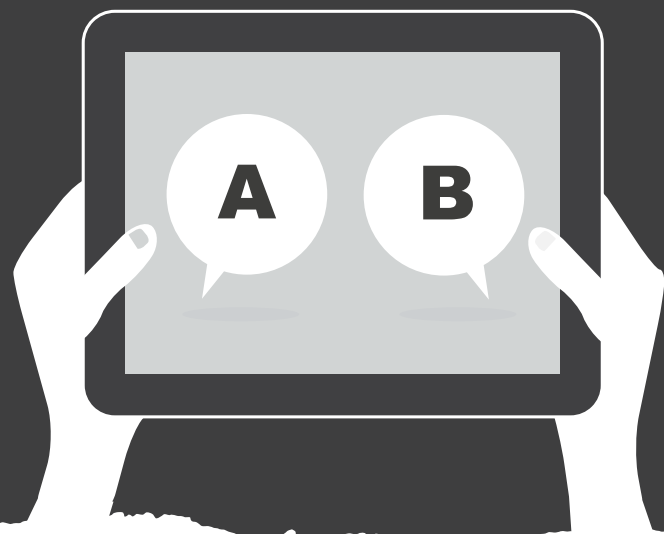


DEN DILEMMAFYLDTE DEFINITION

Denne sidste af tre er en fordanskning - og sammenskrivning - af en definition, der blev præsenteret på NFPF konferencen (Nordisk Forening for Pædagogisk Forskning) i Oslo 2005, og her formuleres den kompleksitet, begrebet repræsenterer:

- Inklusion kan ses som en mulig kvalitet i relationen og samspillet mellem den enkelte og kollektivet, og dermed den enkeltes ret til udfoldelse på egne præmisser og samtidige pligt til at underordne sig kollektivet.

Inklusive processer omfatter således forhandlinger, samspil og modspil og således vil "livet" i et inklusivt fællesskab omfatte såvel inkluderende som ekskluderende processer og dynamik herimellem.



INKLUSIONSTILTAG

Med denne definition indkredses nogle af de dilemmaer, der er i inklusion og især i den inkluderende pædagogik, der berører alle børn. Her må der til stadighed træffes afgørelser baseret på pædagogisk begrundede afvejninger og begrundelser om hensynet til den enkelte contra fællesskabet; det faglige contra det sociale og så videre. Netop heri ligger den pædagogiske kerneopgave, hvor refleksioner og argumenter er en del af en kollegial proces med de andre i teamet, på stuen eller hvordan man ellers er organiseret.

Hermed præciseres det aspekt, at disse refleksioner, dialoger og beslutninger altid vil være påvirket af lokale forhold, fordi team og arbejdspladser er forskellige. På den måde kan det begrundes, at indsatser for inklusion og mod eksklusion altid er situerede og foregår på et bestemt sted, et bestemt tidspunkt og berører nogle specifikke personer. Ved at forholde sig til de positioner og processer, dette 3. eksempel på en definition antyder, angives dilemmaer, som lærere og pædagoger må forholde sig til i praksis.

Det er derfor, definitioner er vigtige, fordi sådanne vil klargøre, dels hvad der er lokal praksis, dels hvad der er generelt lovbestemt i indsatser for inklusion.

For at kunne forholde sig til de mange forskellige argumenter og baggrunde herfor, der altid vil knytte sig til inklusion, er det ydermere nødvendigt at forstå, at inklusion er et begreb, der ofte betegnes som en 'flydende betegnelse'.

Det er en 'flydende betegnelse', fordi forskellige aktører forskellige steder på forskellige tidspunkter kan have forskellige interesser og hensigter, når der tales for eller imod inklusion. Dermed kan selve forståelsen af begrebet blive diffus, hvorfor det er vigtigt, at alle aktører hele tiden forholder sig til inklusion i både teori og praksis.

LITTERATUR

Booth, T. & Ainscow, M. (2015):

Inkluderingshåndbogen – udvikling af læring og deltagelse i skoler og andre sammenhænge. 3. udg. Oversat og bearbejdet af Christian Quvang & John Willumsen. Esbjerg: NVIE.

Dansk Center for Undervisningsmiljø

<http://dcum.dk/undervisningsmiljoe/trivsel>

Filmkompagniet (2012):

Inklusion i praksis – på Tåsingskolen. Filmkompagniet. DVD.

Handicapkonventionen

<http://www.dch.dk/content/handicapkonvention>

Molbæk, M., Hedegaard-Sørensen, L. & Quvang, C. (2014):

Deltagelse og forskellighed. Aarhus: Systeme.

Skibsted, E., Bundgaard Svendsen, H., Østergaard, K. & Langager, S. (red.) (2015):

Undervisningsdifferentiering – et princip møder praksis. København: Akademisk Forlag.

Wittrup-Jensen, H. (2013):

Inklusion – afrapportering af begrebsprojekt om inklusion. København: Socialstyrelsen.

